

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

2. Методичний порадник: форми і методи навчання /Автор – укладач Б.О.Житник. –Х.: Вид. Група «Основа», 2005. – 128 с.
3. Пометун О. І. та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / О.І. Пометун, Л.В.Пироженко. За.ред. О.І.Пометун. – К: А.С.К., 2004. – 192 с.
4. Сиротенко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. – Х.: ВГ «Основа», 2003. – 107с.

Мальчикова І.М.*

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті обґрунтовано необхідність формування екологічної культури молодших школярів, висвітлено психолого-педагогічні особливості екологічного виховання в умовах сучасності.

Екологічні проблеми в наш час мають глобальний характер і є не менш загрозливими для людей ніж економічні й політичні кризи. Людство почало усвідомлювати небезпеку наслідків техногенної діяльності для життя на Землі. Люди все частіше звертаються до народних традицій, які спрямовані на гармонізацію взаємин людини з природою, її високу духовність, допомагають формувати екологічну свідомість та культуру розумного природокористування. [1].

Учись у природи, спостерігай за її життям – ця мудра філософія народу, що знайшла широке відображення в народних прислів'ях, казках, легендах, піснях, народному календарю й обрядовості, які необхідно використовувати для виховання та навчання молодшого покоління. Проблема виховання людини, здатної гармонійно взаємодіяти з природним середовищем, що її оточує, розглядається в умовах сьогодення як одна з найбільш пріоритетних [3].

Формування екологічної культури особистості означає виховання такого ставлення людини до природи, що перетворює знання морально-етичних норм і правил на внутрішній регулятор її поведінки.

У триаді «природа – людина – суспільство» існує гармонія світу, істина добра й краси, що передбачає поєднання знань – переконань – готовості до діяльності – безпосередньої діяльності у природі.

Мета статті – визначення особливостей екологічного навчання та виховання дітей молодшого шкільного віку, формування екологічної культури молодших школярів.

Формування екологічних знань слід поєднувати з вихо-

* © Мальчикова І.М.

ванням в учнів любові до рідного краю, його традицій, історії. Необхідно будувати навчально-виховний процес так, щоб розвивати допитливість учнів, надавати їм можливість вести власні пошуки й робити відкриття, проявляти при цьому самостійність. Існують різні форми екологічної освіти й виховання. Для школярів молодшого шкільного віку це можуть бути: уроки милування природою, інтегровані уроки, екскурсії, ігри, вікторини, спостереження, вивчення досвіду своїх прадідів щодо бережного ставлення до навколишнього світу. Саме тут виникає необхідність використовувати надбання народної педагогіки, яка зберігає досвід народу – як жити в гармонії з природою. Для того щоб зберегти довкілля для себе й наступних поколінь, варто звернутися до своїх правічних джерел, відновити народні традиції ставлення до природи як джерела буття.

Отже, здійснюючи екологічне виховання молодших школярів, учитель повинен поставити перед собою такі завдання:

- формувати елементи наукових знань про основні екологічні фактори в розвитку живої природи та взаємозв'язки й взаємозалежності;
- розвивати вміння класифікувати природу на основі спостережень й аналізу способів життя в природі;
- стимулювати допитливість та інтерес до пізнання природи шляхом опису її об'єктів та явищ у народній творчості (прислів'я, приказки, прикмети, вірші, легенди, повір'я, казки, легенди, звичаї, обряди);
- актуалізувати знання і практичний досвід предків у різних видах діяльності в природі (грі, праці, навчанні);
- знайомити дітей з перлинами народної мудрості, які вчать дбайливо ставитись до природи.

Для вчителів стане хорошим помічником у розв'язку цих завдань книга В. О. Сухомлинського «Чиста криниця» [5]. Ця книга призначена для родинного виховання. Вона навчає, як любити й зберігати своє місце життя. Великий педагог постійно відстоював принципи народності у вихованні, він писав: «Про народну педагогіку ніхто серйозно до цього не думав і, очевидно, це завдало великої шкоди педагогіці. Я впевнений, що народна педагогіка – це засіб духовного життя народу. У народній педагогіці розкриваються особливості національного характеру, обличчя народу» [5].

Методи й прийоми народної педагогіки мають зайняти чільне місце в екологічній освіті, екологічному вихованні. Вони доступні, повчальні, мудрі й дають бажані результати. Правда, втрачено багато, і настав час відновити життєві закони, за якими жили наші пращури.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

Проблема використання народних звичаїв і традицій у процесі екологічного виховання школярів набуває на сучасному етапі величезного значення, оскільки спостерігається значне розширення комп'ютерно-телевізійної мережі, що вимагають мінімуму інтелектуальних зусиль і привчає школярів до пасивного сприйняття інформації, призводить до загального падіння екокультури та етнокультури [4].

Систематичність використання екологічно спрямованого матеріалу забезпечується його регулярним застосуванням на багатьох уроках з різних предметів: природознавства, рідної мови, ознайомлення з навколишнім, читання, образотворчого мистецтва, математики та ін.

Починаючи роботу з учнями в першому класі, слід чітко визначити обсяг знань та вмінь, який їм необхідно засвоїти. Ураховуючи надзвичайну емоційну чутливість дітей, перевага віддається емоційно-естетичному сприйманню світу природи, розвитку естетичних, інтелектуальних почуттів.

Зміст навчального матеріалу в 1-му класі спонукає задуматись над тим, як людина пізнає світ, що їй треба знати про природу, про свій рідний край. Тому й виникає потреба звернутися до народної мудрості. Досвід власної діяльності свідчить про доцільність інтегрування природознавства із предметами природничого циклу, математикою, навчанням грамоти.

Чільне місце серед навчального матеріалу в першому класі займають малі жанри усної народної творчості. Тому на кожному уроці навчання грамоти варто використовувати загадки про тварин, рослини та явища природи; розучувати потішки, дитячі пісні, скоромовки, які вчать любити свій рідний край, знайомлять з історією Батьківщини.

На уроках «Я і Україна» читаючи твори Василя Скуратівського знайомляться діти із сезонними святами, різними прикметами. Варто постійно обговорювати прислів'я й приказки, пояснювати їх зміст, привчати робити власні висновки, пояснювати їх.

Наприклад: «Від Введення до Благовіщення земля відпочиває та сили набирається». Слід пояснити дітям, що земля в цей час відпочиває, і не можна на ній працювати, щоб зберегти майбутній урожай. Бо тільки мудре поведження принесе потрібний результат.

Цікавим може бути урок «Традиції охорони дерев», мета якого – сформувати в дітей уявлення про необхідність охорони живої природи, викликати в учнів інтерес до традицій українського народу щодо охорони природи. На уроці можна обговорити дерева – символи України. Діти можуть підготувати

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

«Українські вечорниці», «Весняночка-паняночка», «Свято хліба», різні конкурси, вікторини, КВК. До яких діти готуються з великим ентузіазмом. Бажано таку роботу проводити раз на місяць.

Учителям варто якнайчастіше звертатися до народної педагогіки, вивчати з дітьми ігри та забави, про екологічний сенс яких говорять самі назви: «Квочка», «А ми просо сіяли», «Мак», «У сухого дуба». Усі вони так чи інакше пов'язані з природою.

Екологічна культура дитини розвивається водночас на кількох рівнях: раціональному, емоційному, чуттєвому, художньому. Величезного значення при цьому набуває естетичний чинник – відчуття краси природи, захоплення нею.

Головне завдання вчителя – виховувати в дитій культуру, допомогти їм зрозуміти Всесвіт. Дуже важливо, щоб школярі усвідомили: природа – не лише предмет практичної діяльності людини, а й предмет безкорисливого спостереження й милування.

Тому в другому класі доцільно проводити уроки милування природою, використовуючи цікаві завдання оцінно-творчого характеру:

- музичні та пластичні імпровізації;
- словотворчість;
- роботу з природним матеріалом.

Такі уроки варто проводити раз на 2 місяці, пов'язуючи їх зі своєрідним станом природи, як от: листопад, перший сніг, перші струмки, квітучі сади. Ці уроки краще зробити інтегрованими.

Наприклад, урок під назвою «Прощальна пісня осені». Мета – навчити школярів слухати осінь. Діти спостерегають за змінами в погоді, прислухаються до звуків, відчувають запахи осені. Працюють над віршами Л.Костенко, відгадують загадки, пояснюють прислів'я. Розповідають власні казки на тему: «Осінній листочок». Для проведення фізкультхвилинки можна запропонувати створити пластичний етюд «Птахи відлітають у вирій». Провести конкурс на кращого знавця дарунків осені.

Цікавими для дітей є й інші інтегровані уроки. «Пташина математика», присвячений перелітним птахам, на всіх етапах цього уроку мова йде про пернатих, про умови їх життя, про користь, яку вони приносять людям. Учні розв'язують задачі, які також пов'язані з умовами життя пташок. Кожна цифра несе якусь інформацію. Такі уроки допомагають дітям отримати більше знань і краще засвоїти їх.

На інтегрованому уроці розвитку мовлення та праці під

назву «Червона калина» можна розширити знання про калину. Діти знаходять і наводять приклади опису калини українським народом. Школярі самостійно відшукують загадки, прислів'я, казки про калину. Створюють барельєф – композицію «Без верби і калини немає України».

Починаючи з другого класу учні створюють власні сезонні книжечки природознавства, заносючи до них прикмети, приказки, прислів'я, вірші та ін. Учаться самостійно підбирати матеріал про пори року, систематизувати й оформляти його.

Природознавство, читання, образотворче мистецтво в початковій школі – це ідеальний матеріал для створення проблемних ситуацій екологічного спрямування. Саме на цих уроках діти запитують: «Чому?», «Як?» «Звідки?» Отже, разом із дітьми слід розв'язувати ці ситуації всіма можливими шляхами:

- через проблемне викладення знань;
- організацію пошукової діяльності;
- на основі спостережень.

Дуже важливо для дітей у початкових класах бачити те, про що розповідає вчитель. Тож потрібно використовувати наочний і демонстраційний матеріал, який заохочує дітей до навчання й викликає позитивні емоції. Без інтересу, подиву, радості, неможливе успішне навчання в початкових класах. Щоб зацікавити дітей, варто добирати до кожної теми додатковий матеріал. Це можуть бути тематичні презентації: «Птахи та звірі України», «Рослини рідного краю», «Заповідні куточки Херсонщини», «Калина – моя Україна» та ін.

Доцільними є навчальні екскурсії, які поряд із навчальною й розвивальною метою передбачають і суспільно-корисну працю дітей. Наприклад: виготовлення гербаріїв, збір лікарських рослин, очищення джерельця тощо.

Екологічний матеріал за своїм змістом має бути різноплановий: природничий, історичний, літературний, географічний, народознавчий. Основними джерелами його надходження є науково-природнича та науково-популярна, довідкова, художня література, місцева періодична преса, Інтернет та ін. Процес цей складний і тривалий, і умова його результативності – вихід за межі підручника. Поступово й діти вчаться самостійно добирати матеріал до уроків. Вони готують цікаву інформацію про екологію на Україні, про народні свята, про життя тварин і рослин.

Популярними є різноманітні виставки малюнків, фотографій на різні теми: «Квіти весни», «Птахи Херсонщини», «Природа і моя родина». Такі виставки мають високий виховний потенціал для учнів.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

Уроки української мови теж можна будувати на основі народознавчого та екологічного матеріалу. Виходячи за межі підручника «Рідної мови», підбирати матеріал який є цікавим для дітей. У четвертому класі на інтегрованому уроці української мови й народознавства під етнічною назвою «Ой, хустина» діти отримали багато нової інформації про жіночу хустку в Україні, про її обрядове значення, про кольори й розписи хусток. Також цікавим для школярів був урок під назвою «Рослини – символи України», на якому закріпили знання з теми «Прикметник» і отримали додаткові знання про рослини-символи. Такі уроки допомагають уникнути буденності, зацікавлюють дітей, розкривають їх потенціал. Великим помічником є підручник «Стежина», який побудований на екологічному та народознавчому матеріалі.

Проводячи каліграфічні хвилинки, доцільно використовувати різноманітні загадки, прислів'я, приказки, прикмети, які діти потім обговорюють та аналізують. Автором створена добірка хвилюнок краснопisu для учнів 4 класу на основі народних прикмет.

Привчаючи дітей до пошукової роботи, пропонуємо дітям підібрати народні прикмети, які знайомлять з окремими сезонними явищами. Наприклад: «Овес сій, коли стане березовий лист розвиватись», «Сій овес до розпускання осики» та ін. Перевірку прикмет доцільно провести у вигляді практичної роботи. Самостійно зібрані народні прикмети свого краю діти проаналізували і прийшли до висновку, що нормальні цикли розвитку природи змінилися через вплив людини на довкілля.

Для кращого знайомства з народними традиціями та спілкуванням із природою виховні заходи проводимо у формі свят: «Без верби і калини немає України», «Українські обереги», «Мамин рушник. Готуючись до них, використовуємо легенди, перекази, народні звичаї та традиції.

Проводяться тижні екології в початкових класах на яких діти та вчителі займаються просвітительською роботою серед школярів. Проводять виставки, конкурси, випускають газети, готують поради.

Результати такої роботи свідчать, що учні глибоко, ґрунтовно, послідовно розкривають зміст завдань, знають народний календар, пов'язують їх зі своїми спостереженнями, уміють застосовувати на практиці набуті знання з народних екологічних традицій.

Сутність екологічного світоформування дозволяє створити базис екологічної культури дитини через відкриття її світу, його цілісності та різноманітності, допомагає виховати людину нового

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

складу, яка б розуміла характер проблеми, пов'язаної з відношеннями в системі «Людина – природа» [2].

Отже, організоване таким чином екологічне виховання допомагає інтелектуальному, духовному розвитку особистості дитини, її творчій самореалізації та набуттю нею екологічної культури. На нашу думку, звичаї та обряди народу України повинні стати складовою екологічної освіти. Народна мудрість нас учить, як поводитися в живому світі – кому вклонятися, кого берегти, до кого ставитись з осторогою, що можна використовувати для людського блага, як примножити й відтворити те, що втрачається. Земля – наш дім, і лише поганий господар нищить багатства свого дому.

Тож треба бути мудрими господарями й пам'ятати, що ми не успадкували Землю від наших предків, ми беремо її в позику в наших нащадків.

Література:

1. Васильченко І. Екологічне виховання у початковій школі // Початкова освіта. – 2005. – №11. – С.36-48.
2. Вишневський О.І. Сучасне українське виховання. – Л., 1996 – С.23.
3. Екологічне виховання в початковій школі / І.Васильченко, О.Кондратюк, – К.: Ред. загальнопед. газет, 2005. – С. 23-25.
4. Скуратівський В. Обереги пам'яті. – К.: Скарбниця, 1992. – С.12-16.
5. Сухомлинський В. Чиста криниця. – К.: Веселка, 1993. – С.7.

Маценко С.Л.*

ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї У ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Стаття присвячена розгляду проблеми взаємодії школи та сім'ї у вихованні молодших школярів; автором висвітлено значення такої взаємодії, охарактеризовано зміст і форми співпраці вчителів початкових класів і батьків учнів.

У сучасних умовах розвитку системи національних цінностей України особливого значення набуває сім'я як соціально-педагогічне середовище становлення особистості. Саме тому співробітництво школи й сім'ї є сьгодні пріоритетним напрямом державної політики та важливою умовою забезпечення ефективної навчально-виховної діяльності в закладах освіти. У чинному законодавстві України про освіту, основних документах уряду (Закон України «Про освіту», «Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті» тощо) роботу педагога з батьками учнів визначено одним із напрямів педа-

* © **Маценко С.Л.**